

آریان پور و جامعه‌شناسی مارکسیستی:
تاریخ، طبقه اجتماعی و دیالکتیک

نوسته
امیر حسن پور

کتاب ایران‌نامگ

۱۳۹۷

ویراست تهران

فهرست

۷	درباره نویسنده
۹	مقدمه
۱۱	گستره و رمیبه‌ها
۱۱	رمیبه کشوری
۱۲	رمیبه بین‌المللی
۱۷	تدریس جامعه‌شناسی مارکسیستی
۲۰	ماتریالیسم تاریخی جامعه‌شناسی گذشته، حال و آینده
۲۸	ماتریالیسم دیالکتیک روش پژوهش
۲۸	ماده و ماده‌گرایی
۲۹	شاحت
۳۰	مسطق دیالکتیکی
۳۳	مواد و برنامه درسی
۳۳	کتاب درسی ۱ رمیبه جامعه‌شناسی
۳۵	کتاب درسی ۲ جامعه‌شناسی هر
۳۹	رمان تدریس و تحقیق
۴۱	دانشجو و استاد
۴۳	استادی و کشگری سیاسی
۴۵	محدودیت‌های یادگیری، تدریس و تحقیق
۴۵	کتابخانه‌ها
۴۶	کتاب‌فروشی‌ها
۴۷	احتیاق فکری و سیاسی
۵۱	علوم اجتماعی عرصه حدل فکری و سیاسی
۶۱	نقد غیر مارکسیستی جامعه‌شناسی آریان‌پور
۷۱	نقد مارکسیستی جامعه‌شناسی آریان‌پور
۷۳	دترمینیسم طبقه‌ای

۸۲	دترمییسم طبقه‌ای و دیالکتیک ضرورت و آزادی
۸۷	سراحم‌بی‌پایان
۹۱	پیوست‌ها
۹۳	طبقه
۱۰۵	حامعه‌بی‌طبقه کمویسیم ابتدایی
۱۰۶	الف کمویسیم ابتدایی مراحل آعاری
۱۱۱	ب کمویسیم ابتدایی مراحل بهایی
۱۲۱	چپ و راست
۱۲۱	۱ چپ و راست در دانش سیاسی نورژوایی
۱۲۵	۲ چپ و راست در فرهنگ سیاسی مارکسیستی
۱۳۰	۳ اهمیت اصطلاحات چپ و راست

گستره و زمینه‌ها

زمینهٔ کشوری

تدریس، تحقیق، ترجمه و تألف در علوم اجتماعی (جامعه‌شناسی، اسان‌شناسی، اقتصاد، ران‌شناسی و) در ایران در ستر تحولات دههٔ ۱۳۴۰ و ار حمله توسعهٔ شهرنشینی، اصلاحات ارضی، گسترش آموزش متوسطه و عالی، رشد قشر روشفکر رن، تحریهٔ اپوریسیون سیاسی و ظهور تشکیلات انقلابی و شروع دور حدیدی از حسش‌های اجتماعی شکل گرفت بعد ار چند سال احتناق سیاسی و فکری به دسال کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، بحران اقتصادی و سیاسی سال‌های ۱۳۳۹-۱۳۴۲ فضای محدودی برای فعالیت سیاسی بیمه‌علی در دانشگاه‌ها و حارج ار آن به وجود آورد در سال‌های آعارین این دهه، اپوریسیون حواسٔ ”شاه ناید سلطنت، کند به حکومت“ و ”اصلاحات آری، دیکتاتوری به“ را مطرح می‌کرد، اما حسش دانشجویی که هوادار این مطالبات اصلاح‌طلبانهٔ حبهٔ ملی، بهصت آزادی ایران و حرب توده بود، در اواسط دهه ار این سیاست گسست و نا شعار ”سرنگوبی رژیم“ حواسٔ اصلاح آن را به حاشیه راند دانشجویان، هم در ایران و هم در حارج ار کشور و در کفدراسیون جهانی محصلین و دانشجویان ایرانی، در این تحول نقش فعالی داشتند و تشکیلات حدیدی چون سازمان چریک‌های فدایی حلق، سازمان انقلابی رحمتکشان کردستان و

سازمان‌های کمونیستی جدیدی که از حزب توده و حطمشی اتحاد شوروی بریده بودند و به مائوئیسم روی آورده بودند، چشم‌انداز سیاسی ایران را دگرگون کردند. حدایی رادیکال از اصلاح‌طلبی در حرایات اسلامی بیر نا ظهور سازمان‌های محاهدین خلق صورت گرفت. گرایش به مارکسیسم حتی در این حرای دینی هم قوی بود و در فرایند تغییر ایدئولوژی به اشعاب انحامید

تحقیقاتی که در سال‌های اخیر دربارهٔ روشنفکری و روشنفکران ایران صورت گرفته است تأکید بر روشنفکران اسلامی و ملی دارد و کمتر به مارکسیست‌ها و کمونیست‌ها توجه می‌کند و معمولاً آرمان‌پور اسمی نمی‌برد،^۱ حتی وقتی که موضوع بحث چپ ایران است.^۲ گاهی هم به اشاره‌های کوتاه سده می‌کند.^۳ این سکوت یا حذف در شرایطی صورت می‌گیرد که کمونیست‌ها، ناسیونالیست‌ها و اسلامی‌ها در یک قرن گذشته سه ورهٔ اصلی و متعارض در عرصهٔ سیاست و فرهنگ کشور بوده‌اند و در دههٔ ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰، آرمان‌پور تأثیر چشمگیری بر گرایش جوانان به مارکسیسم داشت و تدریس و نوشته‌هایش در تعارض نا تدریس و آثار اسلامی علی شریعتی، مهدی بازرگان و همراهانشان قرار می‌گرفت. هم‌سنجی‌ها و همگامی‌های بین این سه حرای در عرصه‌های مختلف سیاست، فرهنگ، ایدئولوژی و آموزش و پرورش بعد از سقوط رضاشاه وسیع‌تر و علی‌تر شد.

^۱Negin Nabavi (ed) *Intellectual Trends in Twentieth-Century Iran: A Critical Survey* (Gainesville, FL: University Press of Florida, 2003), Ali Gheissari, *Iranian Intellectuals in the 20th Century* (Austin, Texas: University of Texas Press, 1998), Ali Mursepassi, *Intellectual Discourse and the Politics of Modernization: Negotiating Modernity in Iran* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).

^۲Maziar Behrooz, *Rebels with a Cause: The Failure of the Left in Iran* (London: IB Tauris, 2000).

^۳در صفحه ۱۸۸ کتاب مهرزاد بروجردی *روشنفکران ایرانی و عرب: سیروری دردناک بومی‌گرایی*، آرمان‌پور نا عنوان "داسمند، استاد، مرحم" در لیست "روشنفکران و چهره‌های سیاسی ایران" ذکر شده است. اما در متن کتاب فقط دو بار آن هم در نانوسب، نام او آمده است. یک بار در صفحه ۱۴۵ و حرو گروه مرحمان آثار فلسفی و بار دیگر در صفحه ۱۱۸ نا عنوان مؤلف *رمیة جامعه‌شناسی*، که به نظر نویسنده "محبوب‌ترین کتاب درسی جامعه‌سازسی دانشگاهی در ایران سال‌های ۱۹۶ و ۱۹۷ بوده است" سگرید به

Mehrzad Boroujerdi, *Iranian Intellectuals and the West: The Tormented Triumph of Nativism* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1996).

کنترل ملیون و اسلامیون و سرکوب کمونیست‌ها در دهه‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۰ برای رژیم سلطنتی مسئله‌ای حیاتی به شمار می‌رفت.^۴ اما صدیت نا حشش کمونیستی و ایدئولوژی مارکسیستی فقط ددعدهٔ سیاست داخلی ایران بود، بلکه در ستر حنگ سرد به شکل حرایبی بین‌المللی دحالت فعال امریکا و انگلستان در رندگی سیاسی ایران را در بر می‌گرفت.^۵

رمیة بین‌المللی

انقلابی شدن روشنفکران و حشش دانشجویی ایران به تحولی تصادفی یا مفرد، بلکه بخشی از رادیکال شدن جوانان و حشش‌های اجتماعی در سراسر دنیا به شمار می‌رفت. حشش‌های رهایی‌بخش ملی در افریقا و آسیا و امریکای لاتین از حمله الحرایر و کوبا، اشعاب بزرگ در حشش کمونیستی بین‌المللی به رهبری مائو، مباررات مردم بومی، حشش‌های ریان، دانشجویان، کارگران، انقلاب فرهنگی پرولتاریایی در چین، مباررات افریقایی-امریکایی‌ها، حشش صد حنگ ویتنام و مباررات دیگر از این دست سیاری از مردم دنیا را به عرصهٔ سیاست رادیکال کشاند.^۶

^۴مطابق نک مسع اسلامی، بعد از سقوط رضاشاه "مبارره نا مارکسیسم و الحاد یکی از محورهای اصلی مباررات فکری مفسکران، بوسندگان و سحوران مذهبی اعم از روحانی و غیرروحانی" بود و "حاکمیت هم بر اساس وابستگی‌اش به اردوگاه عرب، مخالف نا مارکسیسم بود و آن را رقت حدی خود می‌دید و به همین دلیل، می‌کوسد نا از هر وسیله‌ای برای مبارره نا مارکسیسم اسعاده کند. نتیجه آنکه در رمیة مبارره نا مادی‌گری، ده‌ها عنوان کتاب "منتسر سد" رژیم باره کار بهلوی برای دفع خطر کمونیسم‌ها، و به‌وبره برای جلوگیری از نمود سوری، به مذهب بوحه داسب "سگرید به رسول جعفریان، حرایرها و سازمان‌های مذهبی-سیاسی ایران (از روی کار آمدن محمدرضاشاه تا سیروری انقلاب اسلامی) سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۳۲ (حاج ۹ تهران: خانه کتاب ۱۳۸۷)، ۳-۳۱ و ۳۴.

^۵ برای مثال، کنسول انگلستان در اصعهان در سال ۱۹۴۵ برای تشکیل یک "حبهٔ صد کمونیستی" تلاش می‌کرد. سگرید به مکانه کنسول نا وزارت امور خارجهٔ انگلستان در ۹ مه ۱۹۴۵ به نقل از برواند آبراهامان، *مقالاتی در جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ترجمه سهیلا ترانی فارسانی (حاج ۲ بهران: سرکت سیرازه کتاب، ۱۳۹) ۱۴۴. برای منابع دست اول دربارهٔ فعالیت‌های صد کمونیستی ایالات متحد در ایران، از حمله استفاده از سرنات، کتابخانه، دانشگاه و روزنامه‌نگاران، سگرید به مکانات دیپلماتیک در آرشیو امنیت ملی امریکا در سایت دانشگاه جورج واشنگتن.

The National Security Archive, Documentation on Early Cold War U.S. Propaganda Activities in the Middle East, at <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB78/>

^۶ برای نمونه‌های امریکا و کانادا سگرید به

Max Elbaum, *Revolution in the Air: Sixties Radicals Turn to Lenin, Mao and Che* (London: Verso, 2002), Lara Campbell, Dominique Clément and Gregory Kealey (eds.), *Debating Dis-*